

ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΚ ΔΙΟΡΘΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α' — ΑΝΑΒΑΣΙΣ

Ἀθήνησιν. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Π. Δ. Σακελλαρίου. 1900.

Ἡ ἀπὸ τσούτου χρόνου προσδοκωμένη ἔκδοσις τοῦ Ξενοφώντος ἐπέ-
πρωτο μόλις ἀρξαμένη νὰ διακοπῇ διὰ τοῦ αἰφνιδίου καί πωρ προώρου
θανάτου τοῦ ἐκδότου, οὕτω δὲ ὁ μακαρίτης, μετὰ τόσους κόπους, δὲν
ἠδυνήθη νὰ ἐπίδῃ μίαν κ' κρίσιν περὶ τῆς ἐκδόσεώς του. Εἶνε δὲ
λυπηρὸν ὅτι οὐ μόνον περὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων
τόμων τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης, πλὴν ὀλίγων, οὐδεὶς λόγος μέχρι
τῆς σήμερον ἐγένετο, ὅπερ ἀποδεικνύει μεγίστην ἀδιαφορίαν, ἵνα μὴ τι
ἄλλο εἶπω, ἅρ' οὐ πολλάκις γίνεται λόγος περὶ φιλολογικῶν συγγραμ-
μάτων πολὺ μικροτέρου λόγου ἁξίων.

Ὁ μακαρίτης Πανταζίδης ἦτο εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἀρμόδιος εἰς παρα-
σκευὴν ἐκδόσεως τοῦ Ξενοφώντος· διότι, ἐν ᾧ ἀκόμη ἐσπούδαζεν ἐν Γερ-
μανίᾳ, ἐξέδωκε «Τῶν παρὰ Ξενοφῶντι διορθωτέων μέρος πρῶτον» (ἐν
Γοττίγγῃ 1858), ὅπερ ὑπερεπηνέθη καὶ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ὑπὸ τῶν
Ὀλλανδῶν κριτικῶν. Τὸ «δεύτερον μέρος τῶν παρὰ Ξενοφῶντι διορθω-
τέων» ἐπηκολούθησεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1866, περιέχον πολὺ πλείονας
διορθώσεις τῶν ἐν τῷ πρῶτῳ. Δίαν δὲ δεξιῶς ἀνῆρσεν ἐν τῷ *Φιλίστορι*
τὴν γνώμην τοῦ ἀειμνήστου ἡμῶν διδασκάλου Ἀρ. Κυπριανοῦ, ὅτι τὰ
Ἑλληνικά τοῦ Ξενοφώντος εἶνε ἐπιτομή. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ διαπρεπὴς
φιλόλογος ἐξέδωκεν ἐπὶ διαφόροις εὐκαιρίαις πολλὰς ἄλλας κριτικὰς δια-
τριβάς, ἐξ ὧν μνημονεύω ἐνταῦθα τὴν λαμπρὰν ἐκείνην εἰς τοῦ Μιχαὴλ
Ψελλοῦ τὴν ἑκατονταετηρίδα Βυζαντινῆς ἱστορίας (ἐκδοθείσης ἐπιστα-

σίχ Κ. Ν. Σάθα, ἐν Παρισίοις 1874), ἐπιγραφομένην *Κριτικά καὶ ἐρμηνευτικά* (ἐν Ἀθήναις 1875), ἥτις καὶ διὰ τὸ εὖστοχον σχεδὸν πασῶν τῶν προτεινομένων διορθώσεων καὶ διὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν ἀμφιβάλλω ἂν ἔχει ἄλλην τινὰ τῶν ἡμετέρων φιλολόγων ἐφάμιλλον. Πλείστας δὲ διορθώσεις εἰς τὸν Σοφοκλέα, τὸν Εὐριπίδην καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας συγγραφεῖς ἔχει δημοσιεύσει ἐν τοῖς διαφόροις περιοδικοῖς, ὧν πλείσται ἢ μνημονεύονται μετ' ἐπαίνων ἢ καὶ παρελήφθησαν ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων φιλολόγων.

Ἀλλὰ τοῦ ἀοιδίου λόγιου ἡ συγγραφικὴ γονιμότης δὲν περιορίζεται εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας μικρὰς μᾶλλον διατριβάς· ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἱκανῶς ὀγκώδεις βίβλους, χρησιμωτάτας γενομένας εἰς τὴν παρ' ἡμῖν φιλολογίαν, ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐνταῦθα τὸ *Ὀμηρικὸν Λεξικόν*, ὅπερ μετριοφρόνως ὠνόμασε μετάφρασιν τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Κροῦσίου, πράγματι δὲ οὐδამῶς ὑπολείπεται οἷαςδὴποτε πρωτοτύπου συγγραφῆς διὰ τὸ πλῆθος τῶν διορθώσεων καὶ προσθηκῶν καὶ δὴ διὰ τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον παραβολὴν τῶν λέξεων πρὸς τὰς τῆς δημώδους γλώσσης. Τὸ Λεξικόν τοῦτο τοῦ ἐπιφανοῦς λόγιου ὑπῆρξε χρησιμώτατον καθ' οὔς χρόνους ἐξεδόθη, ἡ δὲ χρησιμότης αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς σήμερον, διότι ἀνακοινῶσαν καὶ οἷον διοχετεῦσαν μεθοδικῶς καὶ διὰ γλώσσης καταλλήλου καὶ εὐλήπτου καὶ λελογισμένης πάσας τὰς γνωστὰς περὶ τοῦ καθ' Ὅμηρον βίου γνώσεις καὶ τὰς ἐρμηνείας τῶν λέξεων καὶ χωρίων ἐξέθρεψε πνευματικῶς καὶ ἐξεπαίδευσεν γενεὰς ὀλοκλήρους Ἑλλήνων, καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ἀσφαλέστατος ὁδηγὸς καὶ εἰσηγητῆς εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων. Οὕτω δὲ παρέσχεν εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν πολὺ πλείονας ὑπηρεσίας παρὰ τὴν τέως ἐν θριπηδέστοις ὡς τὸ πολὺ καὶ δυσαναγνώστοις τετραδίσις ἀποκειμένην καὶ κεκρυμμένην σοφίαν. Ἀρκοῦσι ταῦτα εἰς τὸν θέλοντα νὰ μνημονεύσῃ μόνον τὰ κυριώτατα ἐκ τῶν κυρίως φιλολογικῶν ἔργων τοῦ μακαρίτου Πανταζίδου, νὰ παραλίπη δὲ τὰ ἄλλα, περὶ ὧν ἄλλος λόγος· διότι σκοπός μου κυρίως ἐνταῦθα ἦτο ν' ἀναφέρω μόνον τὰ οἰκειότεραν καὶ στενωτέραν σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ξενοφῶντος.

Ἡ παροῦσα ἐκδοσις τῆς Ἀναβάσεως, συγκειμένη ἐξ 648 σελίδων (ὧν προτάσσονται ἡ' σελ. τοῦ προοιμίου), περιέχει 1) σύντομον προῖμιον πρὸς τοὺς ἀναγνώστας, ἐν ᾧ κυρίως ἐξηγῶν τὸ πρόγραμμα τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης ὁμιλεῖ καὶ περὶ τοῦ ὅγκου τοῦ τόμου, ὃν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλαττώσῃ καὶ ἄλλως καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ τηρηθῇ

τὸ Δ' ἄρθρον τοῦ προγράμματος, καθ' ὃ αἱ ἐκδόσεις αὗται ἔσονται ὁμοιόμορφοι», προηγήθησαν δὲ ἄλλαι ἱκανῶς ὀγκώδεις. Ἀλλὰ καὶ αὗται ἔγειναν ὀγκώδεις, κυρίως διότι τὸ πρόγραμμα ῥητῶς ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ἐκδότας πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ «τὴν καταπολέμησιν τῶν κακῶν ἀναγνώσεων καὶ ἐρμηνειῶν», τοιαῦται δὲ εἶναι πλείστα ὅσαι. Μετὰ τὸ προσέμιον ἔρχονται 2) τὰ Προλεγόμενα (σελ. 1—66), ἐν οἷς μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ σαφηνείας καὶ γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ πάσης τῆς σχετικῆς φιλολογίας πραγματεύεται ὁ ἐκδότης Α') περὶ τοῦ βίου τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Β') περὶ τοῦ Ξενοφῶντος ὡς φιλοσόφου, ὡς στρατιωτικοῦ, ὡς πολιτικοῦ καὶ ὡς συγγραφέως· καὶ Γ') περὶ τῆς Ἀναβάσεως, τ. ἑ. περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῆς, περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγράφη, καὶ περὶ τῶν χειρογράφων καὶ τῆς κριτικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ κειμένου. Ἀλλὰ δὲ τινὰ ζητήματα, οἷον αἵτινες αἱ ἀφορμαὶ καὶ περιπτώσεις, αἵτινες προκάλεσαν τὰ διάφορα συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος», περὶ τούτων ἐσκόπει νὰ ὁμιλήσῃ ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ Β' τόμου, ὅστις κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἐκδότου ἔμελλε νὰ περιλάβῃ τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος. Εἰς τὸ τέλος τῶν Προλεγομένων ἐπισυνάπτεται ὁ χρονολογικὸς πίναξ τῆς Ἀναβάσεως κατὰ τὴν ἑκδοσιν τοῦ Γουλιέλμου Γεμόλλ. Ἐν τοῖς Προλεγομένοις τούτοις, γεγραμμένοις μετὰ σπανίας γλαφυρότητος, σαφηνείας καὶ ἀκριβείας, εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ σχετικὸν πρὸς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ζητήματα καὶ πολλὰς ἰδίας γνώμας τοῦ ἐκδότου, οἷον ἐν τοῖς περὶ φυγῆς τοῦ Ξενοφῶντος, περὶ ἧς πραγματεύεται μετὰ πολλῆς δεξιότητος.

Εἰς τὰ Προλεγόμενα ἐπακολουθεῖ 3) τὸ κείμενον καὶ εἰς τοῦτο 4) τὸ Παράρτημα, ἐν ᾧ κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης πρέπει νὰ ἐκτυπῶνται αἱ ἄλλαι σημειώσεις αἱ ἀφορῶσαι εἰς τοὺς λογίους καὶ σκοπὸν ἔχουσαι τὴν ἐξηκριβωμένην καὶ τεχνικωτέραν ἐρμηνείαν, ἰδίᾳ δὲ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν καταπολέμησιν κακῶν ἀναγνώσεων καὶ ἐρμηνειῶν κτλ.». Εἰς τὸ Παράρτημα (417—615) προστίθενται δύο ἀλφαβητικοὶ πίνακες (Α' τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ Β' τῶν ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἐρμηνευομένων σελ. 616—646) καὶ ἐπὶ τούτοις χωρογραφικὸς πίναξ εἰς τὴν Ἀνάβασιν.

Τὸ κείμενον εἶνε εὐανάγνωστον ὅχι μόνον διὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας σημειώσεις (εἰ καὶ τινες αὐτῶν φαίνονται ὅτι ἀπεκόπησαν), ἀλλὰ καὶ διὰ μίαν πρὸ πάντων καινοτομίαν, ἧς στεροῦνται αἱ ἄλλαι ἐκδόσεις, ὅτι

ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους προτάσσεται ἐκάστου κεφαλαίου περίληψις ἀκριβεστάτη· ὥστε δύναται τις ἢ προαναγινώσκων ἐκάστην περίληψιν νὰ μεταβαίνη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἐκάστου κεφαλαίου· ἢ καὶ ἐφ' ἅπαξ ν' ἀναγινώσκῃ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πάσας τὰς περιλήψεις, ἵνα ἔχῃ σύνολόν τινα γνῶσιν τῆς Ἀναβάσεως· ἢ καὶ ν' ἀνατρέχῃ, ὅσας ἐχει ἀνάγκην, εὐκόλως εἰς τὰ προηγούμενα. Ἀλλὰ τὴν ἀντίληψιν καὶ κατανόησιν τοῦ κειμένου διευκολύνει καὶ ἡ πυκνότερα ἢ ἀραιότερα στίξεις μετὰ πολλῆς προσοχῆς γενομένη. Αἱ δ' ὑπὸ τὸ κείμενον σημειώσεις εἶναι δύο εἰδῶν· αἱ μὲν ἀμέσως ὑπὸ τὸ κείμενον μονόστηλοι εἶνε αἱ κριτικαὶ λεγόμεναι, πραγματευόμεναι περὶ τῶν διαφόρων γραφῶν τῶν χειρογράφων καὶ περὶ τῶν διορθώσεων τῶν κριτικῶν· αἱ δ' ἕτεραι αἱ ὑπὸ τὰς κριτικὰς εἶνε αἱ ἄλλαι σημειώσεις, γλωσσικαί, γεωγραφικαί, ἱστορικαί, στρατιωτικαί κλπ., ἐν αἷς διασαφηνίζεται πᾶσα δυσκολία, πρὸς ἣν ἤθελε προσκόψῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅστις περὶ πάσης κριτικωτέρας καὶ λεπτομερεστέρας καὶ ἀκριβοστέρας διασαφήσεως παραπέμπεται πολλάκις εἰς τὸ ἐν τέλει Παράρτημα.

Ἐν πάσῃ δὲ ταύτῃ τῇ ἐργασίᾳ τῇ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας καὶ εὐλαβοῦς ἐπιστάσεως γενομένη διαλάμπει ἡ σώφρων συντηρητικότης, ἵνα εἴπω οὕτω, τοῦ μακαρίτου ἀποκρούοντος πλειστάκις μετὰ λόγου τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας, μικρὰς ἢ μεγάλας ἀθετήσεις τῶν νεωτέρων καὶ μάλιστα τῶν Γερμανῶν, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποδεικνύονται ἐκ τῶν ὑστέρων ἀνυπόστατοι. Ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπίσης ἀποδεικνύεται πόσον εἶνε ὑπερβολικὸς πολλάκις καὶ ὑπέρμετρος ὁ ζῆλος τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν κινδυνεύων νὰ καταφάγῃ τὰ κείμενα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Εἶνε ἀληθές ὅτι ἐν πολλοῖς διελευκάνθησαν καὶ διεσαφηνίσθησαν αἱ σημεριναὶ ἐκδόσεις παρὰβαλλόμεναι πρὸς τὰς προγενεστέρας. Ἀλλὰ καὶ πόσαι ὁμῶς διορθώσεις ἀποδεικνύονται σήμερον περιτταὶ καὶ οὐδὲ μνημονεύονται καὶ ἐν ταῖς σημειώσεσι! Πόσα δὲ χωρία παρερμηνευόμενα ἄλλοτε σήμερον ἔτυχον ὀρθῆς ἐρμηνείας! Βεβαίως ὑπάρχουσιν εἰσέτι πολλὰ γραφικὰ (ἢ, ἂν προτιμᾷ τις, παλαιογραφικὰ) σφάλματα χρήζοντα διορθώσεως, ἀλλὰ τούτων τὰ πλεῖστα διορθώθησαν, τὰ δ' ὀλίγα ὑπολειπόμενα δέονται μεγάλης εὐλαβείας καὶ προσοχῆς. Ἐν γένει δὲ ἐρμηνείας χρῆζουσι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς· μόνον δὲ ὅπου πᾶσα ἐρμηνεία ναυαγεῖ, ἐκεῖ πρέπει νὰ προσέρχεται ἐπίκουρος ἡ διορθωσις.

Περὶ τὸν δὲ καὶ νὰ εἴπω ὅτι ὁ ἐκδότης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας σχεδὸν τὰς ὑπαρχούσας ἐκδόσεις καὶ τὰς ἄλλας σχετικὰς ἐργασίας, ὥς ἐμελέτησε καὶ ἐνθολόγησε μετὰ πλείστης ἐπιμελείας καὶ εἰδημοσύνης.

Σαφήνεια δὲ μεγάλη χαρακτηρίζει οὐ μόνον τὰ προλεγόμενα, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς σημειώσεις, ὧν οὐκ ὀλίγαι ἰδία· διότι πολλά τινα πρῶτος ὀρθῶς ἢ ἠρμήνευσεν ἢ ἐστήριξεν ἢ διώρθωσεν ἢ διετύπωσεν ἑλληνιστί. Ἀρκοῦσιν εἰς ἀπόδειξιν ὀλίγαι παραπομπαί, ἃς ἐξέλεξα ἐκ τῶν πολλῶν οἷον δείγματα. Καὶ πρῶτον τῆς ἐρμηνείας, δι' ἧς ὑποστηρίζει ὀρθότατα πολλὰς παραδεδομένας γραφάς, πολλαχῶς διορθουμένας ἢ ἀθετουμένας ὑπ' ἄλλων, οἷον «στρατιώτας» σελ. 88 (Α' β' 20). «τοῦ Κιλίκων βασιλέως» σελ. 91 (Α' β' 23. διαγράφει ὁ Οὐγ). «ἣν που ἐντυγχάνωσιν» σελ. 93 (Α' β' 27. διορθοῖ ὁ Ἀρτμανν). «ἀπαγγεῖλαι» σελ. 103 (Α' γ' 19. διορθοῦται). «ἅμα τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ» σελ. 131 (Α' ε' 2. ἀθετεῖται τὸ ἐπιούσῃ καὶ διορθοῦνται τὰ ἐξῆς). «πῶς ἂν τὴν μάχην ποιεῖτο (Α' ε' 2. ἀθετεῖται ὁ ἂν). «εἰ δ' ὑμεῖς τάττετέ με» σελ. 227 (Γ' α' 25. Διορθοῦται. Ἰσως γρ. «εἰ δ' ὑμεῖς τάττετ' αὖ με», διότι ὁ ἄριστος κώδιξ ἔχει «τάττετάν με»). «καὶ κλέψαι... καὶ ἀρπάσαι» σελ. 319 (Δ' ε' 11). Ἐκ δὲ τοῦ Παραρτήματος ἀναφέρω τὴν σελ. 552, ὅπου ὀρθότατα καταπολεμεῖται ἡ ἀθέτησις τοῦ «εἰ τῷ σπείσαιτο» (Α' θ' 7). τὴν σελ. 557, ὅπου ὑποστηρίζει πειστικῶς τὴν γνησιότητα τοῦ προοιμίου Β' α' 1 «ὥς μὲν οὖν... δεδήλωται» καὶ τὴν σελ. 611, ὅπου ἀποδεικνύει ὅτι ἡ διόρθωσις τοῦ ἐν Ζ' ζ' 40 «αἰσχρὸν γὰρ ἦν» οὐδένα λόγον ἔχει.

Ὅρθῃς ἐρμηνείας γλωσσικῆς καὶ ἄλλης παραδείγματα ἔστωσαν ἐκ πολλῶν σελ. 84 «δ' οὖν» (Α' β' 12). σελ. 92 «πίστεις ἔλαβες» (Α' β' 26). «καθηδυπάθησα» σελ. 95 (Α' γ' 3). «ἄρξαντες» σελ. 111 (Α' δ' 15. Διατυποῦται σαφῶς ἡ διαφορὰ τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι). «χιλὸν» σελ. 119 (Α' ε' 7). «ἔλαβον τῆς ζώνης» σελ. 129 (Α' ε' 10). «σατραπέουσι» σελ. 134 (Α' ζ' 6). «ἀλλὰ μὴν» σελ. 156 (Α' θ' 18). «ἐμβάλλειν τὸν χιλὸν» σελ. 159 (Α' θ' 27). «διαθεώμενος αὐτῶν» σελ. 226 (Γ' α' 19). «ἴσως δέ τοι» σελ. 231 (Γ' α' 37). «χειρόν» σελ. 485 (Ζ' ε' 4). Ἐν δὲ τῷ Παραρτήματι σελ. 535 «ὦ δροίη» (Α' γ' 17) ὀρθῶς διασαφηνίζεται καὶ ἡ εὐκτική αὕτη καὶ αἱ ἄλλαι ὁμοίαι. σελ. 588 «κύκλω περιιόντες» (Δ' β' 5). σελ. 612 «ἀλλ' ἦ» (Ζ' ζ' 53. Ὅρθότατα ἐρμηνεύονται τὰ τοῦ μορίου τούτου). Πρβ. σελ. 115 «ὠτίδες» «δορκάδες» (Α. ε' 2). σελ. 117 «Κορσωτῇ» (Α' ε' 4).— Στίξεως διορθώσεις ἴδ. σελ. 116 «ταῖς δὲ πτέρυξιν, αἵρουσα, ὥσπερ ἰστίῳ» (Α' ε' 3). σελ. 208 «ἐλθεῖν, ἐν τῷ ἐμφανεῖ» (Β' ε' 25). Ἄλλων δὲ διορθώσεων παραδείγματα ἴδ. σελ. 119 «περὶ αὐτόν» (Α' ε' 7). σελ. 131

«καὶ ἐκέλευσε» (Α' ζ' 1). σελ. 133 «ὑπισχνῆ» (Α' ζ' 5). σελ. 202 «οὗτ' ἂν βουλευμένους» (Β' ε' 5). σελ. 288 «συνερρύησαν, ἐνθα ἴσταντο οἱ πολέμιοι» (Δ' θ' 19).

Ἰδίαν γνώμην ἔχω ἐν τοῖς ἐξῆς χωρίοις. Ἐν σελ. 187 (Β' γ' 13) ἀναγινώσκομεν «πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ Κλέαρχος ἔσπευδεν, ὑποπτεύων μὴ αἰεὶ οὕτω πλήρεις εἶναι τὰς τάφρους ὕδατος (οὐ γὰρ ἦν ὥρα, οἷα τὸ πεδίον ἄρδεν), ἀλλ' ἵνα ἤδη πολλὰ προφαίνοιτο τοῖς Ἑλλησι δεινὰ εἰς τὴν πόρειαν, τούτου ἕνεκα βασιλέα ὑπώπτευεν ἐπὶ τὸ πεδίον τὸ ὕδωρ ἀφεικέναι». Οὕτως ἔγραψεν ὁ ἐκδότης μετὰ πάντων τῶν χειρογράφων πλήν τοῦ ἀρίστου C, ὅπου ὑπάρχει ἡ γραφή «ὑποπτεύων οὕτω πλήρεις». Πρὸς τούτου τὴν γραφὴν συμφωνότερον ἔγραψεν ὁ Οὔγ ἐκ διορθώσεως τοῦ Δίνδορφ «ὑποπτεύων αὐτὸ τὸ πλήρεις». Ἀλλὰ καὶ ἡ διόρθωσις αὕτη οὐδαμῶς εἶναι ἐπαρκής.

Καὶ ὁμῶς ἡ διόρθωσις τοῦ χωρίου εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον φαίνεται εὐκολωτάτῃ, ἂν γράψωμεν «ὑποπτεύων οὕτω πλήρεις εἶναι» κτλ. Τοῦτο δὲ τὸ οὕτω ἐπεξηγεῖται κατόπιν διὰ τῆς φράσεως «οὐ γὰρ ἦν ὥρα, οἷα τὸ πεδίον ἄρδεν»· εὐθὺς δ' ἐξ ἀρχῆς φαίνεται ὁ δόλος τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπιφέρονται λίαν φυσικὰ τὰ ἐξῆς.

Σελ. 254 (Γ' γ' 18) «Ἦν οὖν αὐτῶν ἐπισκεψώμεθα, τίνες πέπανται σφενδόνας, καὶ τῷ μὲν δῶμεν αὐτῶν ἀργύριον, τῷ δὲ ἄλλας πλέκειν ἐθέλοντι ἄλλο ἀργύριον τελέωμεν... ἴσως τινὲς φανοῦνται ἱκανοὶ ἡμᾶς ὠφελεῖν». Οὕτως ἔγραψεν ὁ Γεμόλλ ἀντὶ τοῦ τούτω μὲν τῶν κρείττωνων, τούτων τῷ μὲν τῶν χειρόνων. Αὕτη ἡ γραφή τῶν χειρόνων εἴτε ἐκ διορθώσεως εἴτε ἐξ ἀντιγράφου κρείττονος ἔχουσα τὴν ἀρχὴν εἶνε ἡ ὀρθή, ἐκ δὲ ταύτης προῆλθε κατὰ συνηθέστατον γραφικὸν ἄλμα ἡ τῶν κρείττωνων «τού<των> τῷ μὲν».

Σελ. 127 (Α' ε' 5) ἴσως : «ὅς γε καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἰδόκει προτιμηθ<ΗΝΑΙ χρ>ΗΝΑΙ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων· ἰδ. Lobeck. Phryn. σ. 754.

Σελ. 152 (Α' θ' 4) τὸ «ἄλλους ἀτιμαζομένους» ἀρμόζει κάλλιον πρὸς τὴν γρ. «καὶ τιμωμένους».

Σελ. 149 (Α' η' 22) ἴσ. γρ. «μέσον ἔχοντες τοῦ αὐτῶν», ὡς καὶ προηγουμένως λέγει «ἤδει αὐτὸν ὅτι μέσον ἔχοι τοῦ περσικοῦ στρατεύματος» καὶ κατωτέρω «μέσον ἔχον τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς».

Σελ. 348 (Ε' θ' 4) «ἐγένοντο οἱ διαβάντες πλείους ἢ δισχιλιοὶ ἄνθρωποι». Εἰκάζω ὅτι πρέπει νὰ ἐξαλειφθῇ τὸ «ἡ(γουν) δισχιλιοὶ ἄνθρωποι».

τὸ μὲν διότι ἐν ᾧ τὸ πλείους μαρτυρεῖται ὑπὸ πάντων τῶν χειρογράφων, τὸ «ἢ δισχίλιοι ἄνθρωποι» παραλλάσσει κατὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους ἐν τοῖς χειρογράφοις. Τὸ δὲ διότι καὶ ὁ ἀριθμὸς εἶνε καὶ ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων καὶ ὡς ἐκ τῶν χειρογράφων ἄγνωστος. Ὅθεν εἶνε πιθανὸν ὅτι ὀφείλεται εἰς προσθήκην γενομένην εἰς ἀκριβέστερον διορισμὸν τοῦ γυμνασίου πλείους.

Σελ. 86 (Α' 6' 16) ἴσως γρ. καὶ «κνημίδας καινὰς καὶ ἀσπίδας ἐκκεκαλυμμένας».

Σελ. 339 (Δ' η' 27) συμπληρωτέον τὸ χωρίον διὰ τοῦ ἑτεροῦ καὶ μαρτυρουμένου καὶ ὑποὶ τοῦ Στεφάνου, ὅστις ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι μάρτυς ἀξιοπίστος, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρίστου χειρογράφου C.

Σελ. 154 (Α' θ' 11) πρὸς τὸ χωρίον «καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς ποιοῦντας ἀλεξόμενος» ἀντιπαραβάλλω τὸ παρὰ Θουκ. Β' 67, 4 (τοῖς αὐτοῖς ἀμύνεσθαι) καὶ Δ' 63 2 «τὸν εὖ καὶ κακῶς δρῶντα ἐξ ἴσου . . . ἀμυνόμεθα». πρὸ. καὶ αὐτοῖς ὁμοίοις ἀμείβεσθαι».

Σελ. 291 (Δ' γ' 2) «τῶν παρεληλυθότων πόνων μνημονεύοντες» πρὸ. τὸ τοῦ Εὐριπίδου «ἀλλ' ἡδὺ τοι σωθέντα μεμνηῆσθαι πόνων».

Σελ. 208 (Β' ε' 27) «ὁ Κλέαρχος . . . δῆλος ἦν πάνυ φιλικῶς οἰόμενος διακεῖσθαι τῷ Τισσαφέρνει». Τὸ νόημα δὲν εἶνε (ὡς ὀρθάτατα παρατηρεῖ ὁ ἐκδότης) «ὁ Κλ. ἐνόμιζεν ὅτι ἔχει πάνυ φιλικὴν διάθεσιν πρὸς τὸν Τισσαφέρνην», ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν ὅτι «ὁ Τισσαφέρνης εἶχε πάνυ φιλικὴν διάθεσιν πρὸς τὸν Κλέαρχον». Ὅθεν παραδέχεται τὴν διόρθωσιν τοῦ Σχαῖφερ «διακεῖσθαι τὸν Τισσαφέρνην», ἣν ἀπεδέχθη καὶ ὁ Κόβερτ, ἀλλὰ μετενόησε κατόπιν, μεταπεισθεὶς ἐξ ἄλλων χωρίων. Καὶ τῷ ὄντι, ἐκτὸς τῶν χωρίων, τῶν ἀναφερομένων ἐν τῷ Παραρτήματι, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα μαρτυροῦντα ὑπὲρ τῆς παραδεδομένης γραφῆς, οἷον Ἰσαί. περὶ τοῦ Ἀστυφ. κλήρ. 22 (77,1) «Οὕτω τοίνυν διακείμενος τῷ τετελευτηκότι Κλέων, ἀξιοῖ τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ τὰ ἐκείνων ἔχειν». Τὸ νόημα εἶναι ὅτι «ὁ τετελευτηκῶς διέκειτο ἀπεχθῶς πρὸς τὸν Κλέωνα, ἐμίσει αὐτόν». Ὁμοίως Δημοσθ. 8,40 «Σκεψάσθωσαν Εὐθυκράτη καὶ Λασθένη τοὺς Ὀλυνθίους, οἱ δοκοῦντες οἰκειότατ' αὐτῷ διακεῖσθαι (quibus Philippus amicissimus esse videbatur), ἐπειδὴ τὴν πόλιν προύδοσαν, πάντων κάκιστ' ἀπολώλασιν». Ὁμοίον τι συμβαίνει ἐν τῷ ῥήματι οἰκείως ἔχειν (τινὶ ἢ πρὸς τινα), ὅπερ εὐρῆται καὶ ἐπὶ τοῦ φιλοῦντος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ φιλουμένου, οἷον Δημ. 10,52 «νῦν δὲ πρῶτον μὲν βασιλεὺς ἅπασιν τοῖς Ἑλλήσιν οἰκείως ἔχει», καθ' ὃ ὁ Κόβερτ διορθοῖ παρὰ Θεοφρ.

23,5 «ὥς μετ' Ἀλεξάνδρου ἐστρατεύσατο καὶ οἰκείως αὐτῷ εἶχεν». Εἶνε δὲ περίεργον ὅτι, ἐν ᾧ ὁ μέγας κριτικός διέκρινεν ἐν τῷ «οἰκείῳ, ἔχειν» τὴν ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν σημασίαν, δὲν ἐννόησεν ὅτι ἐπεκτείνεται ἡ διπλῇ αὕτη σημ. καὶ εἰς τὸ διακεῖσθαι συντασσόμενον μετὰ τροπικοῦ ἐπιρρήματος. Ἀλλὰ μετέγνων, ὡς εἶδομεν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπως τὸ Θουκυδ. (H' 68) «ὕπόπτως τῷ πλήθει διὰ δόξαν δεινότητος διακείμενος» ἔχει παθητικὴν σημ. (= ὑποπτος ὢν τῷ πλήθει, ὑφορώμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους), οὕτω καὶ τὸ Ξενοφ. (Ἑλλ. B' γ' 40) «ἡπιστάμην ὅτι πάντες ὑπόπτως ἡμῖν ἔξοιεν» (= ὑποπτοι, δυσμενεῖς, ἡμῖν ἔσοιντο). Ἀλλὰ Δημοσθ. 19,132 «δυσκόλως καὶ ὑπόπτως ἔχειν πρὸς τὸν Φίλιππον» κεῖται ἐνεργητικῶς. Ὁμοίως «ἐπιφθόνως διακεῖσθαι» εἶναι παθητικόν (Θουκυδ. A' 75), ἐν ᾧ τὸ «ἐπιφθόνως ἔχω (= διάκειμαι) πρὸς τινα» εἶναι ἐνεργητικόν (ὡς Ξενοφ. K. Π. H' 2,26). Φανερόν δὲ ὅτι ἡ διπλῇ αὕτη ἐκδοχὴ διευκολύνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἐπίθετα ταῦτα δύνανται νὰ ἔχωσι καὶ ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν σημασίαν. Ἐν πᾶσι τούτοις παρατηρητέον ὅτι διὰ μὲν τῆς πρὸς δηλοῦται ἡ μεταβίβασις, ὡς εἰπεῖν, τῆς σχέσεως ἢ διαθέσεως πρὸς τινα ἄλλον· ἐπομένως ἡ σύνταξις εἶναι ἐνεργητικὴ. Διὰ δὲ τῆς δοτικῆς δύναται νὰ δηλωθῇ (διότι δὲν γίνεται πάντοτε τοῦτο ἐπὶ πασῶν τῶν ὁμοίων φράσεων) ὅτι ἡ σχέση ἢ ἡ διάθεσις ὑπάρχει παρὰ τῷ προσώπῳ τῷ διὰ τῆς δοτικῆς ἐκφραζομένῳ (πρβ. Πλάτ. Λάχ. 189 b «οὕτῳ σὺ παρ' ἐμοὶ διάκεισαι») καὶ οἷον ἐκπορεύεται ἐξ αὐτοῦ, ἵνα περιορισθῇ εἰς ταύτην μόνον τὴν ἔννοιαν τῆς δοτικῆς, διότι ἐν τοῖς τοιούτοις ἔχει ποικίλην οὐ μόνον περιποιητικὴν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου σημαντικὴν ἔννοιαν. Κατὰ ταῦτα ἡ δοτ. «τῷ Τισσαφέρνει» ἔχει ὀρθῶς.

Ἀλλ' ἰδιαίτερος ἔπαινος ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρός, ὅτι πιστὸς εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης προσεπάθησε νὰ ἐξηγήσῃ πλείστας ὅσας λέξεις καὶ φράσεις τῆς ἀρχαίας γλώσσης διὰ τῶν ἀντιστοίχων τῆς δημώδους (ἐκτετυπωμένων δι' ἰδίων χαρακτήρων ἐν τῷ B' ἀλφαβητ. πίνακι).³ Ἦτο δὲ ὁ ἀνὴρ εἴπερ τις καὶ ἄλλος καλῶς παρσκευασμένος πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο, διότι καλῶς ἐγνώριζε καὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν καθομιλουμένην, ὡς μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ Ὀμηρικὸν Λεξικόν του.

Τὰ δὲ διὰ τῶν ἀντιστοίχων φράσεων τῆς δημώδους γλώσσης διασαφηνισθέντα χωρία (ἅτινα εὐκόλως δύναται ν' ἀνεύρῃ τις ἐν τῷ B' ἀλφαβητ. πίνακι) εἶναι πάμπολλα, ἐξ ὧν ἀναφέρω ὀλίγα ἐπίσης. Σελ. 75 «καταλῶ-

σαι» (Α' α' 10). Ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος διασαφηνίζεται διὰ τῶν ἀντιστοιχῶν ῥημάτων τῆς καθομιλουμένης). Ὁμοίως σελ. 85 «Κίλισσα» (Α' β' 12). σελ. 91 «ιέναι ἤθελε» (Α' β' 26). σελ. 94 «τοῦ πρόσω ιέναι» (Α' γ' 1). αὐτ. «μικρὸν ἐξέφυγε». σελ. 106 «τὸ ἔσωθεν» (Α' δ' 4). σελ. 116 «ἀνιστῇ» (Α' ε' 3). σελ. 134 «ἐμπιπλάς» (Α' ζ' 9). σελ. 143 «μελανία» (Α' η' 8). σελ. 227 «ἐξορμησαι» (Γ' α' 24). σελ. 254 «ἐκ τόξου ῥύματος» (Γ' γ' 15). σελ. 281 «ὑποστάς» (Δ' α' 27). σελ. 296 «ἐβόων μὴ ἀπολείπασθαι» (Δ' γ' 22). σελ. 300 «ἄπαν» (Δ' δ' 1). σελ. 307 «ἀποκάων» (Δ' ε' 3). σελ. 336 «ὠμοὺς—καταφαγεῖν» (Δ' η' 17) σελ. 394 «ὅποσα γε βούλεται» (Ε' η' 10). σελ. 397 «διεμάχετο—μὴ» (Ε' η' 23). σελ. 401 «τὸν Σιτάλκαν» (Σ' α' 6). σελ. 415 «ἔσχετο» (Σ' γ' 9). σελ. 468 «φαγεῖν δεινός» (Ζ' γ' 23). αὐτ. «εἶα χαίρειν».

Ὁμοίως δύναται τις νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ ἐν σελ. 337 (Δ' η' 20) «κάτω διεχώρει αὐτοῖς» διὰ τῆς τὴν αὐτὴν ἀντίληψιν διασφύζουσης κοινολέκτου φράσεως «τοὺς πήγαινε ἀπὸ κάτω». Καὶ σελ. 395 (Ε' η' 11) τὸ «ὀλίγας παίσειεν» διὰ τοῦ «τοῦ ἔδωκε ὀλίγαις», πρβ. «ἔφαγε πολλαῖς» κττ. Ὁμοίως τὸ ἐν σελ. 473 (Ζ' γ' 47) «Τάδε δὴ, ἃ σοι ἔλεγον» διὰ τοῦ «Νά τα δά κείνα, ποῦ σοῦ ἔλεγα». Ἡ δὲ ὑπάρχουσα γρ. ἃ σὺ ἔλεγες προῆλθεν ἐκ διορθώσεως τοῦ «ἃ σὺ ἔλεγον».

Παραθέτω δ' ἐνταῦθα τὰ ἐν σελ. 609 περὶ τῶν ζυμῶν ἄρτων λεγόμενα (ἰδ. Ζ' γ' 21). «Τολμῶ, λέγει, νὰ ἐκφράσω τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἡ λ. αὕτη ἐσώθη ἐν τῇ καθομιλ. *συνίτι*. Γνωστὸν ὅτι *συνίτια* λέγονται οἱ μικροὶ ἐκεῖνοι ἄρτοι οἱ ζυμωνόμενοι ὅχι διὰ τοῦ συνήθους προζυμίου, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐξ ἐρεβίνθων, ὅστις καθιστᾷ γλυκύτερον ἅμα καὶ μαλινότερον τὸν ἄρτον. Τὸν ἄρτον τοῦτον λέγει ὁ λαὸς ἐν Ἀθήναις τοῦλάχιστον *ἐφτάζουμο* (ὡς κατ' ἐξοχὴν ἐνζυμον ἢ ζυμίτην ἢ ὡς αὐτόζυμον;). Ἡ δὲ χρῆσις αὐτοῦ ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς τοῦ ἑλλήν. λαοῦ εἶναι συνήθης κατὰ τὰς ἐορτάς καὶ τὰς γαμηλίους εὐωχίας. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὸ ἐξαίρετον τοῦ ἄρτου τούτου, ὅπως ἐξαίρετοι θὰ ἦσαν οἱ ζυμῆται κατὰ τὸ δεῖπνον τοῦ Σεύθου. Ὁ Κοραῆς (Ἀτ. Β', 325) παράγει τὸ «σημίτι» ἐκ τοῦ *σεμιδαλίτινον* κατὰ συγκοπὴν, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *σεμίδαλις*. Λίαν ἀπίθανον». Καὶ λίαν πιθανὴ ἡ ἐτυμολογία τοῦ ἐκδότου.

Περὶ τούτων δ' ὄντος τοῦ λόγου παρατηρητέον ὅτι τὰ ἄριστα γλωσσικὰ σχόλια, ὧν στεροῦνται πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη, εἶνε αἱ ἀντίστοιχοι δημῶδεις φράσεις καὶ λέξεις. Ἐκάστη φράσις εἶνε μνημεῖον τῆς γλώσσης. Ἐκάστην

ἤκούσαμεν καὶ ἀκούομεν καὶ ἡμεῖς οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων καὶ οἱ προγενέστεροι ἡμῶν ἀπὸ αἰῶνων μέχρι τῆς σήμερον δι' αὐτῶν ἀνατρεφόμεθα καὶ παιδεύομεθα. Ἐκάστη λοιπὸν φράσις εἶνε ζωηρῶς ἐντετυπωμένη ἐν ἡμῖν καὶ ζωηρῶς διεγείρει καὶ τὸ γλωσσικὸν αἰσθημα ἡμῶν, κυρίως διότι εἶνε τὸ ὄργανον τῆς διανοήσεως ἡμῶν, καὶ τὸ ἐθνικὸν αἰσθημα, διότι ὑποδεικνύει τὴν ὑπάρχουσαν ἐνότητά. Πᾶσα δὲ ἀρχαία φράσις ἀναζῇ καὶ εἶνε ζωντανή δι' ἡμᾶς, ὥς ἡ γλῶσσα, ἣν ὀμιλοῦμεν, ὅταν καὶ ὁσάκις ἀποδίδεται δι' ἀντιστοίχου δημῶδους. Ἡ δημῶδης ὅταν καὶ ὁσάκις ἀποδίδεται δι' ἀντιστοίχου δημῶδους. Ἡ δημῶδης φράσις εἶνε ἡ τελευταία φράσις τῆς ἀρχαίας, ὀλίγον παρηλλαγμένη ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ διασώζουσα πλήρη καὶ ἀκέραιον τὸν ἐσωτερικὸν πυρῆνα καὶ οἷον μαγνητικὴν δύναμιν ἀσκοῦσα ἐπὶ πᾶσαν ἐλληνικὴν ψυχὴν. Καὶ δικαίως, διότι, ὥς εἴπομεν, ἐκάστη φράσις, ἐν ᾗ φέρει τὸ κύρος τῶν αἰῶνων, φέρει ἅμα τὴν σφραγίδα τὴν ἐθνικὴν· ἐν ᾗ ἐκάστη φράσις, ἣν ἕκαστος ἡμῶν κατασκευάζει, εἶνε συνήθως προσωρινόν τι κατασκευάσμα.

Καὶ δὲν εἶνε μόνος ὁ λεξικὸς καὶ φρασιολογικὸς πλοῦτος τῆς ἀρχαίας, ὅστις διεσώθη κατὰ μέγα μέρος ἐν τῇ σημερινῇ, εἶνε καὶ ἡ διατύπωσις τῶν νοημάτων, αὐτὰ πολλάκις τὰ νοήματα, παροιμίαι, παροιμιῶδεις φράσεις κττ. Πάντα ταῦτα εἶνε τὰ ἄγραφα μνημεῖα τῆς γλώσσης, ἅτινα ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν καὶ περιέπωμεν ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μνημεῖα, ὧν κατ' οὐδὲν ὑπολείπονται· εἶνε δὲ ἀσέβεια ν' ἀπορρίπτωμεν αὐτὰ ὡς τὸ πρῶτον τυχὸν σκύβαλον. Εἶνε ἡκρωτηριασμένα καὶ παραμεμορφωμένα· ἀλλὰ μήπως καὶ τὰ ἄλλα εἶνε ὀλιγώτερον ἡκρωτηριασμένα καὶ συντετριμμένα; Ὅπως καὶ τῶν ἄλλων μνημείων πολλὰ ποθοῦνται ἀπολωλότα, οὕτω καὶ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς γλώσσης ὑπάρχουσι πολλὰ τὰ ἐλλείποντα, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα εἶνε τοιαῦτα, ὥστε δύναται τις, ἄνευ ὑπερβολῆς, νὰ τὰ χαρακτηρίσῃ ὡς τὰ ἄριστα μὲν σχόλια τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἀκρογωνιαίους δὲ λίθους τῆς σημερινῆς. Ἡ δημῶδης εἶνε ἡ μόνη γέφυρα, ἥτις δύναται ἀσφαλῶς νὰ ὁδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀρχαίας ὡς ζωῆς γλώσσης, συγχρόνως δὲ αὕτη μόνη συνενώνει τὸν νῦν ἐλληνισμόν πρὸς τὸν παλαιόν, ὑποδεικνύουσα, ὥς εἴπομεν, τὴν ὑπάρχουσαν ἐνότητά. Ἀλλὰ δὲν θέλομεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν· προτιμῶμεν νὰ μεταφράζωμεν τὴν ἀρχαίαν δι' ἀντιστοίχων ξενικῶν ἐκφράσεων ψυχροτάτων καὶ ὅχι διὰ τῶν ζωντανῶν καὶ φερουσῶν τὸ κύρος τῶν αἰῶνων γνησίων ἐλληνικῶν.

Ἀπ' αἰῶνων ἤδη ἡ δημῶδης καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς φράσεις εὗρισκον πτωχικὴν τινα γωνίαν ἐν τῇ λεγομένῃ ψυχαγωγίᾳ, ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἐν τῇ

ἐξηγήσει. Ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξηλείφθη ἐκ τῶν σχολείων εὐρεθεῖσα περιττὴ καὶ ἐπιβλαβὴς (πῶς γὰρ οὐ;) οὐ μόνον διὰ τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους καὶ καθηγητάς. Καὶ ὁμοίως καὶ αὐτὸς ὁ καθηγητὴς ὁ συνηθισμένος ν' ἀναγινώσκει τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, θὰ ἐννοήσῃ πολὺ καλλίτερον αὐτήν, ὅταν προσπαθήσῃ νὰ φιλοτεχνήσῃ μετάφρασιν (διότι ἡ προσπάθεια αὕτη συμπίπτει μὲ τὴν προσπάθειαν ὅπως ἐννοήσῃ καλλίτερον τὸ ἀρχαῖον κείμενον) ἐνθεν μὲν πιστήν, ἐνθεν δὲ διασώζουσιν κατὰ τὸ ἐνὸν τὸν χρωματισμὸν καὶ τὸ κάλλος τοῦ ἀρχαίου λόγου. Τόσον εἶναι τοῦτο ἀληθές, ὥστε, ἂν ὁ καθηγητὴς ὑποχρεωθῇ νὰ τυπώσῃ τὴν ἤδη δεδομένην εἰς τοὺς μαθητάς του μετάφρασιν, θὰ διορθώσῃ καὶ θὰ καλλωπίσῃ καὶ θὰ ῥινίσῃ αὐτήν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον. Ἀκριβῶς δὲ τοῦτο εἶναι τὸ ἀναπτύσσον τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα. Ἀλλ' εἶνε ὁμοίως δύσκολον καὶ ἀπαιτεῖ κόπον, καὶ διὰ τοῦτο σήμερον ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου μέχρι τῆς ἀνωτάτης τοῦ Γυμνασίου τάξεως συμπεριλαμβανομένης, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, οἱ μαθηταὶ παρασκευάζουσι μόνοι τὴν μετάφρασιν, οἱ δὲ καθηγηταὶ ἐνιαχοῦ μόνον διορθοῦσιν ἀπὸ στόματος τὴν δεῖνα φράσιν ἢ τὴν δεῖνα λέξιν. Οὕτω δὲ προχωροῦσιν ἀνεύθυνοι κατωτέρω, λίαν ἀνέτως. Περιττὸν δὲ νὰ εἴπω ὅτι ἡ τοιαύτη μετάφρασις πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ ἐξήγησις τοῦ κειμένου, ἐν μόνον πλεονέκτημα (!) ἔχουσα, ὅτι πολλὰ ὀλίγον διαφέρει τῆς ἀρχαίας. Πλὴν τῆς ἀναλύσεως τῶν ἀπαρεμφάτων καὶ μετοχῶν, τῆς μονοτόνου μεταφράσεως τοῦ ἄν, τοῦ γάρ καὶ τοῦ οὖν καὶ δύο τριῶν ἄλλων, πάντα σχεδὸν τὰ ἄλλα εἶνε τὰ αὐτά. Ἀλλὰ πόθεν καὶ πῶς θὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἐλληνικὸν μάθημα ὁ δυστυχὴς μαθητής; ἐπὶ τίνας ἐξηγήσεως στηριζόμενος; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δύναται ν' ἀποκριθῇ αἰσδῆποτε μαθητής. Οἱ εὐπορώτεροι ἐξ αὐτῶν ἀγοράζουσι μεταφράσεις ἀγνώστου προελεύσεως καὶ ποιότητος, ἔργα, ὡς εἰκός, βιβλιοκαπηλικά, πολὺ πλέον βλάπτοντα ἢ ὠφελοῦντα, ἐκτός τινων ἐξαιρέσεων ἴσως. Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ ὁμοίως καὶ χρήσιμος καὶ ἀρμόζουσα εἰς τὸν μαθητὴν μετάφρασις, πόρισμα οὐσα ὀρθῆς συντάξεως, πρέπει νὰ ὑπομεινῇσκη πανταχοῦ τὴν σύνταξιν καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς οὕτως ἔχει καὶ ὅχι ἄλλως· πρέπει νὰ φέρῃ πανταχοῦ καταφανῇ τὰ ἔχνη τῆς μετὰ τοῦ καθηγητοῦ συνεργασίας τοῦ μαθητοῦ. Διὰ ταῦτα ὀφείλει νὰ δίδῃ ὁ καθηγητὴς μίαν τοιαύτην μετάφρασιν, ἐξοδεύων μίαν ὥραν τὴν ἐβδομάδα ἢ ἄλλως, πρὸς ἀνυπολόγιστον ὠφέλειαν τοῦ γλωσσικοῦ τούτου μαθήματος (οὐ μὴν ἄλλὰ καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος). Αὕτη δὲ εἶνε μία τῶν αἰτιῶν, δι' ἃς οἱ

ἀρχαιότεροι ἐγνώριζον καὶ ἡσθάνοντο κάλλιον ἡμῶν τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν.

Ἐμακρηγόρησά πως ἴσως ἐκτὸς τοῦ προκειμένου, μόνον διότι τὸ ζήτημα εἶνε σπουδαιότατον. Πιστεύω δὲ ὅτι οὐδεὶς θὰ μὲ παρεξηγήσῃ τοιαῦτα λέγοντα, διότι εἶμαι ἐκ τῶν φρονούντων ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν γυρίζει ὀπίσω, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκ τῶν πιστευόντων ἀδιστακτως, ὅτι ἡ σημερινὴ γλῶσσα καὶ ἄλλως καὶ χάριν τῆς ἰδίας ζωηρότητος ὀφείλει νὰ συνηθίσῃ νὰ παραλαμβάνῃ ἀφθονώτερα στοιχεῖα μᾶλλον ἐκ τῆς δημώδους, ἢ τις μέχρι τοῦδε ἔμεινεν ἱκανῶς ἀνεκμετάλλευτος πρὸς μεγάλην βλάβην οὐ μόνον τῆς γραφομένης γλώσσης ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχαίας. Φρονῶ δὲ ὅτι πλὴν ἄλλων πλεῖστον θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς γραφομένης γλώσσης ἡ μετάφρασις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ μάλιστα τῶν δραματικῶν ποιητῶν, δι' οὓς λόγους ἰδίους ἔχω. Ἄλλ' ἡ ἀνάπτυξις τῶν λόγων τούτων ὑπερβαίνει ἔτι μᾶλλον τὰ ὅρια τῆς παρούσης κρίσεως· ὅθεν ἀναβάλλω αὐτὴν ἐς ἄλλοτε.

Ἐπανερχόμενος δὲ εἰς τὴν ἐκδοσιν, ἐξ ἧς ὠρμήθη ὁ λόγος, ἐπιλέγω ὅτι ἡ ἐκτύπωσις αὐτῆς, γενομένη ἐν τῷ τελειοτάτῳ τυπογραφείῳ τῶν ἀδελφῶν Π. Δ. Σακελλαρίου, εἶνε, ὡς εἰκός, ἀρίστη. Καὶ τυπογραφικὰ δὲ σφάλματα εἶναι ἀναλόγως τοῦ ὅγκου τῆς βιβλίου ὀλίγα· ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι τινὰ, ὀφειλόμενα εἰς τὸν ἰδιαίτερον διορθωτὴν, ἅτινα διορθῶ ἐντὸς τῆς παρενθέσεως. Σελ. 68 (πρεσβύτερος). 88 (συμπέμψη). 115 (δικαστάντες). 137 (τὸ παρὰ μεγάλου). 139 (ὀλίγους). 152 (ἔστι). 155 (ῥίνας). 163 (Τισσαφέρνους). Αὐτ. (πλησιαίτατος). 194 (ἀποσκάπτει). 199 αἱ λέξεις «26 ὅσον δ' ἄν] Παρ.» φαίνονται ἐξαλειπτέαι. 291 (ὅσασπερ). 293 (ἀντίθετον). 306 (ἐπεὶ πρὸς ἡμέραν ἦν). 333 (καταντιπέραν). 337 (ἡμουν καὶ κάτω). 341 (ἐψηφίσθησαν). 372 (ὦδ'). 380 (προτιμᾷ). 457 ('ΑΘ. ἀπό). 503 (σαφές). 538 (ἐπιστάθων).

Τέλος συγκεφαλαίων πάντα τὰ περὶ τῆς παρούσης ἐκδόσεως τῆς Ἀναβάσεως τοῦ Ξενοφῶντος προειρημένα λέγω ὅτι ἡ ἐκδοσις αὕτη εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ ἀρίστη οὐ μόνον τῶν παρ' ἡμῖν ἀλλὰ, πιθανώτατα, καὶ τῶν παρὰ τοῖς ξένοις ἐκδόσεων τῆς Ἀναβάσεως.